

MİT VARMIŞ MİT YOKMUŞ

Yapısöküm ve Metinlerarasılık Bağlamında

1980 Sonrası Kurmaca Metinlerde Gılgamış Miti

-tiyatro, anlatı, hikâye, roman-

Bahar YILDIRIM SAĞLAM

SAGE & RumeliYA

Yazar / Author

Bahar YILDIRIM SAĞLAM

Kitap adı / Book title

MİT VARMIŞ MİT YOKMUŞ
Yapısöküm ve Metinlerarasılık Bağlamında
1980 Sonrası Kurmaca Metinlerde Gılgamış Miti
-tiyatro, anlatı, hikâye, roman-

Grafiker: RumeliYA

Kapak tasarımı: Yağmur DALGIÇ

Yayın dili / Publication language: Türkçe / Turkish

Yayın no / Publication number: 13

ISBN

RumeliYA: 978-605-71225-4-4

SAGE: 978-605-184-389-6

Yayın tarihi / Date published: 2022

Baskı yeri / Printing house

SAGE Yayıncılık Rek. Mat. San. Tic. Ltd. Şti. **Sertifika No:** 47603

Kazım Karabekir Caddesi, Kültür Çarşısı No: 7 / 101-102

İskitler / ANKARA

0 312 341 00 02 - 0 549 341 00 02

Adres / Address

RumeliYA Yayıncılık   Publishing

Karacaibrahim Mh. Nüzhet Somay Cd., No. 49 B Merkez, Kırklareli, Türkiye

Sertifika / Certificate No 48218

web: www.rumeliya.com

e-mail: editor@rumeliya.com

APA

Yıldırım Sağlam, B. (2022). *Mit Varmış Mit Yokmuş Yapısöküm ve Metinlerarasılık Bağlamında 1980 Sonrası Kurmaca Metinlerde Gılgamış Miti -tiyatro, anlatı, hikâye, roman-*. Ankara & Kırklareli: SAGE & RumeliYA.

  1. baskısı yayın hakkı **SAGE & RumeliYA Yayıncılık   Publishing**

  The copyright 1st edition **SAGE & RumeliYA Yayıncılık   Publishing**

Bahar YILDIRIM SAĞLAM: Bahar Yıldırım Sağlam, Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği Bölümünden 2008 yılında mezun oldu. Aynı yıl Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalında yüksek lisans eğitimine başladı. 2011 yılında yüksek lisans eğitimini tamamladı. 2012 yılında İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Ana Bilim Dalında doktora programına kabul edildi. 2015-2018 yılları arasında Hayal Perdesi adlı sinema dergisinde yazarlık yaptı. 2018 yılında 2214-A TÜBİTAK Doktora Sırası Yurt Dışı Araştırma Bursu ile ziyaretçi araştırmacı olarak SOAS University of London'a gitti. 2019 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tiyatro Eleştirmenliği ve Dramaturji Bölümü'nde ikinci lisans eğitimine başladı. 2021 yılında Prof. Dr. Ali Şükrü Çoruk danışmanlığında hazırladığı "Metinlerarasılık Bağlamında 1980 Sonrası Anlatılarda Doğulu Metinlerin İzleri" başlıklı teziyle doktora eğitimini tamamladı.

Varlıkları bana hediye olan
Kıymetli babam Ekrem Yıldırım
ve
Canım annem Sultan Yıldırım'a

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	IX
GİRİŞ	1
0.1. Anlatı Nedir?	1
0.2. Metin-Örgü	3
0.3. Metinlerarasılık	5
0.3.1. Rus Biçimcileri	7
0.3.2. Mihail Bahtin	12
0.3.3. Julia Kristeva	16
0.3.4. Roland Barthes	18
0.3.5. Gérard Genette	20
0.4. Metinlerarasılık Yöntemleri	22
0.4.1. Alıntı ve Gönderge (Citation-référence)	22
0.4.2. Anıştırma (Allusion)	23
0.4.3. Alaycı (Gülünç) Dönüştürüm (Le travestissement burlesque)	24
0.4.4. Pastiş (Öykünme)	25
0.4.5. Parodi (Yansılama)	26
0.4.6. Yenidenyazma (Fr. réécriture)	28
0.4.7. Palimpsest (Fr. <i>palimpseste</i>)	29
0.4.8. Mizanabim/ Anlatı İçinde Anlatı (La Mise En Abyeme)	31
0.5. Yapısöküm ve Derrida	33
0.5.1. Yapısöküm	33
0.5.2. Derrida: <i>Pharmakon</i>	38
0.5.3. Derrida: <i>Différance</i> Oyunu	39
0.5.4. Derrida: <i>Itérabilité</i> (Yinelenebilme/ Tekrarlanabilme)	41
0.5.5. Derrida: Kararverilemezlik	42

VI / Bahar YILDIRIM SAĞLAM

0.6. Mitos ve <i>Gılgamış Destanı</i> Üzerine.....	44
BİRİNCİ BÖLÜM: TİYATRO	49
GILGAMIŞ MİTİ VE GILGAMIŞ OYUNU	49
1.1. Ölümsüzlük Arzusu: <i>Pharmakon</i>	49
1.2. Kahramanın Yapısökümü	58
1.3. <i>Différance</i> Oyunu: Tekrar	62
1.4. <i>Différance</i> Oyunu: Kapı.....	68
1.5. Oidipus Miti: Körlük ve Dönüşüm	72
1.6. <i>Gılgamış</i> Oyununun Sahnelenmesi Hakkında	76
İKİNCİ BÖLÜM: ANLATI.....	79
GILGAMIŞ MİTİ VE KARADUYGUN.....	79
2.1. <i>Gılgamış</i> 'ın Uykusu: Uyku Eşittir Ölüm	80
2.2. Uruk Labirentleri.....	91
2.3. Yazma Arzusu: Penelope'nin İpini Sökmek	97
2.4. Bâbil'in Laneti: İletişimsizlik	103
2.5. Gregor Samsa'yı Yontmak.....	110
2.6. Anlatı Serüveni: Yazının Sıfır Noktası	116
2.7. Tamamlanamayan Yapı: Bâbil Kulesi.....	123
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: HİKÂYE.....	139
GILGAMIŞ MİTİ VE DUMRUL İLE AZRAİL	139
3.1. <i>Gılgamış</i> Miti ve Dede Korkut: Yenidenyazım	140
3.2. Metnin/ Mitin Yapısökümü	147
3.3. Oyun İçinde Oyun: Huizinga	157
3.4. Anlatı Serüveni: Faust ve <i>Différance</i>	169
3.5. Labirentin Merkezi: Hikâye	179
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: ROMAN	191
GILGAMIŞ MİTİ VE HAYAT BİR KERE.....	191
4.1. Parçalı Metin: Miti Sökmek.....	193

MİT VARMIŞ MİT YOKMUŞ / VII

4.2. Ziggurat: Yer Altı ve Yeryüzü	209
4.3. Manhattan ve Metro: Ölüler Evi	214
4.4. Gılgamış: Kurnaz Odysseus	226
SON SÖZ	237
KAYNAKÇA.....	251

ÖN SÖZ

Mitler bize kendi hikâyemizi anlatır. Labirentin çatallanan yollarında gideceğimiz yolu gösterir. Mit yüzyıllardır var olan bir sesin, içimizdeki tekrarıdır. Dün ve bugün dinlediğimiz öyküler, şiirler, oyunlar mitlerden doğar. Bu yüzden kurmaca metinlerin yapısını, çekirdeğini ve dilini incelerken mitlere döneriz, hiç farkında olmadan mitler ormanında geri geri gideriz. Bu çalışma, 1980 sonrası kurmaca metinlerde Gılgamış mitinin nasıl yeniden inşa edildiği, nasıl dönüştürüldüğü ve ne anlama geldiği sorusu üzerine temellendi.

Çalışmaya başlarken 1980 sonrası Türk edebiyatından tiyatro, anlatı, hikâye ve roman türünden modernist-postmodernist özellikler taşıyan birer metin seçtim. Zeynep Avcı'nın *Gılgamış* (1996) adlı oyununu, Sema Kaygusuz'un *Karaduygun* (2012) adlı anlatısını, Murathan Mungan'ın *Dumrul ile Azrail* (1980) adlı öyküsünü ve Özen Yula'nın *Hayat Bir Kere* (1990) adlı romanını ele aldım. Çalışmamı metinlerarasılık ve yapısöküm kuramı çerçevesinde inceledim. Metinlerarasılık, metnin kapalı bir yapı olmadığını ve anlamın sürekli başka metinlere aktarılarak sonsuza taşındığını vurgular. Metinler arasındaki bu sonsuz oyun; metinlerarasılık kuramını, yapısöküm kuramına ulaştırır. Mihail Bahtin saf metnin olmadığını söylerken Gérard Genette, tüm yazarların sadece tek bir kitap yarattığını vurgular. Roland Barthes, her metnin bir metinlerarası olduğunu dile getirir.

Jacques Derrida, metnin sadece kendisinden önceki metinlerle değil kendisinden sonraki metinlerle de ilişki kurduğunu söyler. Bir metnin var olabilmesi, kendisinden önce ve sonra gelen ve gelecek

X / Bahar YILDIRIM SAĞLAM

olan başka metinlere bağlıdır. Yapısökümün yollarından biri, metnin parçalarının yerlerini değiştirmektir. Bu bağlamda ben de seçtiğim eserleri incelerken kurmaca metnin nasıl örülüp söküldüğüne, hangi yapıtlarla ilişki kurduğuna ve nasıl dönüştürüldüğüne dikkat çekmeye çalıştım.

Bu çalışma, 2021 yılında Prof. Dr. Ali Şükrü Çoruk danışmanlığında hazırladığım “Metinlerarasılık Bağlamında 1980 Sonrası Anlatılarda Doğulu Metinlerin İzleri” başlıklı doktora tezinden üretilmiştir. Tüm süreç boyunca kıymetli hocam Prof. Dr. Ali Şükrü Çoruk ile beraber çalıştık. Kendisi sabırla, iyi niyetle her zaman beni destekledi ve bana yol gösterdi. Değerli emekleri için minnettarım. Doktora tezimi hazırlarken 2018 yılında 2214-A Yurt Dışı Doktora Bursu ile Londra Üniversitesi'ne ziyaretçi araştırmacı olarak gittim. Tezimi Doktora Bursu ile destekleyen TÜBİTAK'a ve SOAS University of London'a misafir araştırmacı olarak beni davet eden sevgili Dr. Yorgos Dedes'e teşekkür ederim.

Kıymetli babam Ekrem Yıldırım'a, her hâlükârda yanımda olan annem Sultan Yıldırım'a ve üç kız kardeşim ile iki buçukluğa koşulsuz sevgileri, her zaman yanımda oldukları ve hep umutlu oldukları için teşekkürü borç bilirim. Son olarak sevgili eşim Ömer Sağlam'a tez serüvenim boyunca Humbaba'ya, gökyüzünün boğasına, Haramiler'e ve yer altı ifritlerine rağmen sedir ağacının, yüzüğün ve lambanın sırrına inandığı için -ve her şey için-minnettarım.

Bahar Yıldırım Sağlam

İstanbul, 2022

GİRİŞ

0.1. Anlatı Nedir?

Anlatı (İng. narrative, Fr. récit) kavramı; edebiyat, psikoloji, yapay zekâ, hukuk gibi pek çok disiplinde kullanılır. Anlatı kelimesi “anlatmak” fiili ile ilgilidir. Haber spikerinin, okuldaki öğretmenin, trendeki yol arkadaşının, romandaki anlatıcının anlattıkları birer anlatıdır. Anlatı kavramı, 1970’li yıllarda “anlatıbilim” adı altında sistemleştirilmeden çok önce de var olmaya devam ediyordu.¹ Gérard Genette *Anlatının Söylemi* adlı eserinde anlatı kavramını şöyle açıklar:

Anlatı ilk anlamıyla (son zamanlardaki yaygın kullanımında en merkezi ve en açık olan anlamıyla), anlatı bildirimini, bir olayı ya da olaylar dizisini anlatmayı üstlenen sözlü ya da yazılı söylemi ifade eder. Mesela *Odyssea*’nın 9-12. kitaplarında kahramanın Phaiaklara yaptığı konuşmaya ve ayrıca bu dört kitaba, yani Homeros metninde bu konuşmanın güvenilir bir kaydı görünümünde olan bölüme *Ulysses’in Anlatısı* adını vereceğiz.

Diğeri kadar yaygın olmasa da anlatı içeriği analistleri ve kuramcıları arasında geçerli ikinci anlamıyla, bu söylemin konularını oluşturan gerçek ya da düzmece olaylar dizisine ve bunların birtakım bağlanma, karşıtlık, tekrar vb. ilişkilerine göndermede bulunur. (...)

Anlatı kökeni bakımından en eski görünen üçüncü anlamında ise yine bir olaya göndermede bulunur, fakat bu kez

¹ Bahar Dervişcemaloğlu, **Anlatıbilime Giriş**, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2014, s. 46.

nakledilen olaya değil, birilerinin bir şeyleri nakletmesiyle meydana gelen olaya göndermedir bu [...].²

Roland Barthes, *Anlatıların Yapısal Çözümlemesine Giriş* adlı yapıtında anlatının insanlık tarihi kadar eski bir kavram olduğunu söyler. Bir tablodan gazete haberine, öyküden masala kadar her şeyde anlatı vardır:

Dünyada sayılamayacak kadar anlatı var. (...) Söylende, söylencede, fablda, masalda, uzun öyküde, destanda, hikâyede, trajedide, dramda, güldürüde, pandomimde, tabloda (Carpaccio'nun Azize Orsola'sını düşünelim), vitrayda, sinemada, çizgi resimlerde, sıradan bir gazete haberinde, konuşmada anlatı hep vardır. Üstelik sonsuz denebilecek sayıdaki bu biçimler altında, anlatı bütün zamanlarda, bütün yerlerde, bütün toplumlarda vardır. Anlatı insanlık tarihinin kendisiyle başlar; dünyanın hiçbir yerinde anlatısı olmayan bir halk yoktur, hiçbir zaman da olmamıştır. Bütün sınıfların, bütün insan topluluklarının anlatıları vardır ve çoğunlukla bu anlatılar değişik, hatta karşıt kültürlerdeki insanlar tarafından ortaklaşa olarak tadılır. İyi yazın olmuş, kötü yazın olmuş anlatının umrunda değildir: İster uluslararası, ister tarihler aşırı, ister kültürler aşırı olsun, anlatı hep vardır, tıpkı yaşam gibi.³

Anlatı; bir olayın aktarılması, yeniden sunulmasıdır. Aktarılmamış yani anlatılmamış bir olay, anlatı sayılamaz. Ayrıca aktarılan şeyin anlatı olabilmesi için bir olay içermesi gerekir.⁴ Anlatılar dünyayı

² Gérard Genette, **Anlatının Söylemi: Yöntem Hakkında Bir Deneme**, Çev. Ferit Burak Aydar, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2011, s. 13.

³ Roland Barthes, **Anlatıların Yapısal Çözümlemesine Giriş**, Çev. Mehmet Rifat, Sema Rifat, İstanbul, Gerçek Yayınevi, 1988, s. 7-8.

⁴ Zeynel Kiran, Ayşe (Eziler) Kiran, **Yazınsal Okuma Süreçleri**, Ankara, Seçkin Yayınları, 2007, s. 101.